

פרק אחד עשר 'ראשית הגז'; דף קלה

'לא הספיק ליתנו לו עד שצבעו - פטור' - מי שהפריש ראשית הגז, ואבד - אינו נפטר מחיובו, (כדתניא בתוספתא, ופסקה הרמב"ם - בכורים י, ח), לפי שנאמר 'נתינה' ואין יוצא בהפרשה גרידא אלא חייב באחריותו עד שיתן לכהן (עפ"י כסף משנה שם). וזה ששנינו 'לא הספיק ליתנו עד שצבעו פטור' - מדובר כשצבע את כל הגיזה, שכבר פקע החיוב מכל הגז. (עפ"י משנה למלך שם. וכו"ה בתוס' ב"ק סו. - חזון איש יו"ד קצב, 1).

'טעמא דכתב רחמנא צאנך, הא לאו הכי הוה אמינא קדשים חייבים בראשית הגז, הא לאו בני גיזה נינהו דכתיב ולא תגז בכור צאנך' - ואין לומר בשעבר וגזו - שלא אמרה תורה אלא גז הנמצא, ולא גז קדשים שאינו בנמצא, ואם אירע שעשה עבירה והביאו לעולם - אין זה בכלל 'גז' סתם. ועוד, הלא צריך שיעור של חמש צאן, וכאן מה שעתיד ליגזו אינו מצטרף, כיון שאסור לגזו, ובשביל שעבר וגזו מה שגזו, לא הוכנו השאר לגיזוה. (חזון איש - ריד. וכעין זה בתורא"ש: כיון שאסרה תורה לגזו, לא מסתבר לומר שהוצרך הכתוב לפטור את העובר וגזו.

ולכאורה אפשר היה לתרץ שנצרך לכתוב לאופן שגזו שלא באיסור, כגון שגזו כמה אנשים כל אחד פחות מכשיעור (לפי השיטות שאין חצי שיעור אסור מן התורה אלא באיסורי אכילה), או שגזו נכרי וכדו'. אלא שמתרץ הגמרא תירוץ עדיף. מנחת חינוך - תפג, ד יט).

'אי הכי קדשי מזבח נמי? - כחשי. קדשי בדיק הבית נמי כחשי? - דאמר חוץ מגיזה וכחשיה... - וכן לענין עבודה, מבואר בתמורה (:): שיש בעבודה משום כחש. וצריך לומר שאף על פי שמכחשיה בכך, אין בזה איסור משום 'לא תעשון כן לה"א' - שעל לאו זה לוקין, וכאן אין לוקין. וטעם הדבר, כיון שלא עושה דרך איבוד והשחתה (ובאופן זה לא עבר ב'לא תעשון' כמו שכתב הרמב"ם - יסודי התורה 1). וקרוב הדבר לומר, שאין איסור 'לא תעשון' אלא בדבר שהוא עומד למצוותו כמו שהוא, כגון בהמה תמימה ושאר הקרבים, וכן בית המקדש והמזבח, אבל דבר שאינו אלא לדמים, אין בהם משום 'לא תעשון' אלא משום מזיק הקדש. (עפ"י חזון איש - פרה ב, ט. מבואר שנקט שם שאיסור גיזה ועבודה - מדרבנן, כמו שאמרו בתחילה. ואולם המהרש"א כתב שלפי מה שמתרץ 'כחשי', אסור לגזו מדאורייתא. וצ"ע מגמרא בכורות.

ולכאורה היה נראה לפרש שאין כאן חזרה ממה שאמרו קודם, כי כאן מדובר בשהקדישה חוץ מגיזותיה, והרי הגיזות חולין, וכשגזו לצורך עצמו, נמצא מכחיש ומפסיד את ההקדש. אבל בהקדש רגיל שגם הגיזות קודש, הלא בגיזותו ההקדש מורוח, ואין כחש הגיזה נחשב לנזק והפסד להקדש לעומת הגיזה היוצאת, אלא שמדרבנן אסרו לגזו. וע"ע מו"מ בסוגיתנו, בענין איסור הכחשה ע"י גיזה, ובענין 'פשטה קדושה בכולה' בקדושת דמים: שער המלך - ערכין ה, יז; אחיעזר ח"ב מד, ה; מט, ב; קהלות יעקב ערכין ב וקדושין יד. ובענין יניקת הגיזות מבהמת הקדש - ע' קהלות יעקב נדרים כח).

דף קלו

'דרך ביאתך' - הראשונים הקשו, מדוע לא אמר כאן כדלעיל, למעט שותפות נכרי? יש שכתבו, משום שמוזזה חובת הדר היא, ולשמירה עשויה, הלכך גם כאשר שותף עם הגוי בבית,

ישראל הדר שם צריך שמירה וחייב במזווה. (רשב"א; ריטב"א). ויש מי שכתב לאידך גיסא, שבית זה ודאי פטור ואין צורך במיעוט, כיון שאין כאן בית שלם המחייב, שהרי חציו שייך לנכרי. וכל שאין שם 'בית' – אין חיוב מזווה. (מרדכי – ספ"ק דע"ז, ובהגהות מרדכי כאן, תשמ"א. וכ"ה ברמ"א יו"ד רפו. ועש"ך.

האחרונים העירו, הלא אפילו בבית השייך כולו לנכרי, וישראל דר בו בשכירות – חייב במזווה, ונחלקו הראשונים אם מדאורייתא אם מדרבנן (ע' בשבת קלא וב"מ קא ועוד), ומדוע יגרע בית ששותף בו נכרי. ויש מי שכתב שהרמ"א לא דיבר אלא כשהנכרי דר עם הישראל שם, אבל אם הישראל דר שם לבדו – חייב (עפ"י שו"ת מחנה חיים ח"א טו). וע' כעין שאלה זו לענין סוכה, בשו"ת הריב"ש (שמז), ובמה שהעיר על דבריו בשו"ת הרשב"ש ת.

וע"ע אריכות רבה באבי עזרי (קמא) מזווה ו, יב. וע"ש באור שמח).

וכן לענין ציצית שבסמוך – לא מיעטו בגד שישראל ונכרי שותפים בו. וגם שם נחלקו הדעות בין הפוסקים אם חייב בציצית אם לאו. (הגרעק"א (או"ח טו) הוכיח מדברי הרשב"א הנ"ל, שחייב, שהרי אותו הכרח שכתב הרשב"א במזווה, מכך שלא מיעטו זאת בגמרא, אותו הכרח קיים גם בציצית. וכן הביאו מהתורא"ש כאן שכתב במפורש שלא מסתבר לפטור מזווה וציצית בשותפות גוי.

והמשנה – ברורה (יד סקי"ז) נקט לחייב בציצית אלא שאין לברך עליו. ויש שנקטו לעיקר לפטור – ע' דמשק אליעזר; אמרי בינה או"ח – ט; ערוך השלחן יד, יד).

וכן בביכורים, לא מיעטו שדה שהיא בשותפות עם נכרי, (וכבר תמה על כך הר"ן בחדושי) – יש אומרים ששדה כזאת חייבת בביכורים. (ים של שלמה ב; אור שמח בכורים ב, ח).

אמר רב ביבי בר אביי: ליתנהו להני כללי, דתניא בהמת השותפין חייב בכורה ור' אלעאי פוטר... דכולהו ישראל' – התורת-חיים פרש, שדוחה עתה את כל הדרשות דלעיל המבוססות על לשון רבים, לרבות שותפין – שהרי מצינו לר' אלעאי בכמה מן המצוות שמחייב בשל שותפים, ומפרש את לשון הרבים אכולהו ישראל, אם כן הוא הדין בשאר מקומות, שוב אין לך לדרוש. (מלבד מעקה, שעדיין נשאר הלימוד ממשמעות 'כי יפול הנופל').

ואולם בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג קכא) נקט בפשיטות שר' אלעאי לא חלק על כל שאר המצוות, אלא על מקצתן.

מה תרומה גדל בחיוב חייב גדל בפטור פטור... דתניא, ישראל שלקח שדה בסוריא מעובד כוכבים, עד שלא הביאה שלישי חייב משהביאה שלישי פטור... – יש לעיין, אדרבה יש להוכיח שהגדל בפטור חייב, שהרי בארץ ישראל חייב ואין קנין הנכרי מפקיע.

יש לומר שלכל הדעות הגדל בפטור פטור, שהרי תבואה שהביאה שלישי ביד הקדש – פטור לכולי עלמא, ולכן גם בסוריא נכרי פוטר. אלא האומר אין קנין לגוי להפקיע, סובר שלא נחשב גדל בפטור כשהוא ביד עכו"ם, כיון שהתרומה טובלת, ועוד, שבגידול הארץ הדבר תלוי. אבל ראשית הגז שאינו טובל אלא הוא מצוה, ואין גידולו מן הארץ – ודאי נקרא 'גדל בפטור' ביד עכו"ם. (עפ"י חזון איש – ריד). ומן המבואר כאן, שגיוזה שגדלה ביד עכו"ם, וגזזה בזמן שהיתה ביד ישראל – נחשבת ל'גדל בפטור', יש ללמוד מזה שלדעת הסובר יש קנין לגוי להפקיע מתרומות ומעשרות, גם אם לקח ישראל מיד נכרי ומירחן – פטורים, (וגרע מפירות הגדלים בחו"ל ובאו לארץ ומירחן כאן). (עפ"י חזו"א רד, ג. ועע"ש ר, ג. לענין חלה).

(ע"ב) אמר רב נחמן בר יצחק: האידנא נהוג עלמא כהני תלת סבי; כר' אלעאי בראשית הגז... – וכתבו רש"י ותוס' והרא"ש, שעכשו נוהגים לפטור מראשית-הגז ומן המתנות בחוצה-לארץ.

ואולם דעת הרמב"ם (ועוד) שאף כי מראשית הגז פטורים, במתנות חייבים אף בחוצה לארץ. (וע' ברמב"ן ובר"ן כמה טעמים לחלק ביניהם. וע"ע אור שמח – בכורים י,א). והובאו שתי הדעות בשו"ע (סא,כא). וזו לשון החתם-סופר (יו"ד שא): 'וכן דרכי ממש בכל יום טוב, לשחוט בהמה ולהפריש ממנה מתנות. וכן ראשית הגז. וכך עבד עובדא בפלתי...'.
 ובארץ ישראל – הנה לשיטת הראב"ד שקדושה שניה קדשה לעתיד לבוא, ונוהגת עתה תרומה מן התורה – ודאי גם אלו נוהגים. ולשיטת הרשב"א שקדושה שניה לא קדשה לעתיד לבוא, וכן לדעת הרמב"ם שקדשה לעתיד לבוא אלא שאין תרומה נוהגת עתה מן התורה משום שאין 'כל יושביה עליה' – גם מתנות אינן נוהגות מן התורה אבל נוהגות מדרבנן.
 'ומה שלא נהגו כן בארץ ישראל, הוא משום שאנו מעלין לכהונה על פי עצמו, ואינו ראוי ליתנו מתנות כהונה עפ"י עצמו... ואכתי חייבין להעלותן בדמים. ואחרונים ז"ל כתבו לנהוג בארץ ישראל – ע' יו"ד ס' ס"א ובאחרונים' (לשון החזו"א יו"ד ז (א), ג).

י'התם מנלן, דכתיב כל אשר יעבר תחת השבט – פרט לטרפה שאינה עוברת' – התוס' צדדו לומר שאפילו נחתכה למטה מן הארכובה – אינה כמעשר, לפי שאינה עוברת, 'ודוחק'. וצריך באור הלא לפי זה עיקר הדין משום שאינה עוברת, ואפילו אינה טרפה, ואם כן מה שייכות יש לשאר טרפות, ומנין למעט טרפה ממעשר?
 ואולי הלימוד הוא בגדר 'קל-וחומר', ומה זו שאינה עוברת ואפילו אינה טרפה, שאין בה אלא פגם קטן – פטורה, טרפה שהורעה בעיקר חיותה לא כל שכן.
 ואולם מדברי רש"י נראה שלא התמעט אלא מן הארכובה ולמעלה, ועיקר המיעוט הוא משום טרפותה, אלא שרמזה התורה פסול טרפות במיעוט זה שאינה עוברת [ואפשר דקים להו לרבותינו שאין סברה לדחותה ממעשר משום שאינה עוברת גרידא, אלא ודאי התמעטה מפני טרפותה]. (עפ"י קהלות יעקב מא)

דף קלז

'אמר קרא עשויות, שעושות שתי מצוות' – נראה שהדרש מבוסס על שינוי הכתיב בפסוק: עשויות, כאילו כתוב 'עשות עשות' – עשייה כפולה, דהיינו שתי מצוות. (תורת חיים).
 וכן מצינו דרשות המבוססות על הכפלת אות במלה, כגון 'חלל' – שני חילולים. ע' במצוין בזבחים מו.

(ע"ב) 'זכמה כל שהן? אמר רב מנה ופרס...' – לפרש"י (להלן בד"ה מה בין), לשון 'כל שהן' גוזמא היא, ובאה להורות על שיעור מועט, כלפי מה שאמר ר' דוסא לשער במנה ופרס לכל צאן, חכמים משערים במנה ופרס בין כולם.
 אבל הרמב"ן (עפ"י התוספתא. וכן מובא בשאר הראשונים) פרש, שלר' דוסא השיעור הוא מנה ופרס ועוד מנה ופרס, דהיינו שלש מנים (רגילים. שהן 75 סלעים) בין הכל. ולפי זה אין הפרש רב בין חכמים (60 סלעים) לר' דוסא. ולפי זה הלשון 'כל שהן' שנקטו חכמים צריך באור.
 ופרש הרמב"ן, אפילו גוזו כמה פעמים, ובכל גזיזה אין שם אלא כלשהו – חייב, ובלבד שיהא בסוף (בגיות אותה שנה – לדעה אחת, לעיל קלו) כדי הפרשה.
 ונקט ר' דוסא לשון 'מנה מנה ופרס', ולא אמר 'שלוש מנים' – לפי שהרחלות נגזזות פעמיים בשנה, ואמר ר' דוסא ששתי הגזיזות מצטרפות להשלים השיעור.